

keresztező földút 0,440 km és 0,540 km közé eső szakaszán.

A lelőhely, mely a Hajdú-Bihar megyében folytatott autópálya feltárások sorában a 30-as számot kapta, a Dante utca vége után lévő Varga-Halmi-dűlő és Homok-dűlő határában helyezkedik el részben egy homokdombon, részben a tőle K-re lévő kötött talajú részen. DK felől egy hosszan elnyúló vályogvető gödör határolja. A lelőhelyet 2001 áprilisában az M3-as autópálya építéséhez kapcsolódó humuszolási munkák során találtuk meg a helyszíni szemle során.

A leletmentés során kb. 4000 m² területet, 344 objektumot tártunk fel, amihez 417 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A szelvény D-i részén 4–5 kora vaskori (Kr. e. 9–8. század) gödröt tártunk fel. A feltárt objektumok zöme, 98%-a egy késő szarmata (hun kori) településhez tartozott, melyet az előkerült leletek alapján a Kr. u. 4–5. század fordulójára keltezhetünk.

A késő szarmata telep nyolc félig földbe mélyített, téglalap alakú házát, három szabadtéri kemencéjét, egy ácsolt faszerkezettel kibélelt kútját, valamint tároló-, agyaggyerő-, hulladék-, és munkagödreit bontottuk ki. Az egyik kemence fölé az eső ellen védő kis cölöpszerkezetű építményt emeltek. Néhány objektumban eltemetett állatok, elsősorban kutyák vázát tártuk fel. A lelőhelyen mindössze egyetlen sírként értelmezhető, erősen bolygatott, É–D-i tájolású kislány váza került elő. Három hulladékgödörben emberi koponya töredéke került elő.

A leletmentés költségeit a Nemzeti Autópálya Rt. fedezte.

Munkatársak: Bénye Zsolt informatikus, ásatási technikus, Sebők Katalin régész, Tóth György rajzoló.

DANI JÁNOS

218. Pomáz, Kovácsi
(MRT 13/1. k. 23/26. lh.)
(Pest megye) B, V, N, Á

A lelőhely a pomázi országút nyugati oldalán, a Kovácsi patak feletti enyhe lankán található 400×600 m nagyságú területen, és a középkori Kovácsi faluval azonosítható. 2001. július 31. és augusztus 6. között végzett szondázó próbaásatásunkkal elsősorban az előkerülő salakok vasművességre utaló objektumokhoz kötése volt a célunk.

A sűrű növényzet miatt nem sikerült olyan helyeket találni, ahol a felszíni leletkoncentráció, talajszíneződés alapján el lehetett volna kezdeni az ásatást, ezért geofizikai méréssel próbálkoztunk. Pattantyús Á. Miklós a földradar módszert alkalmazta a terület nagy mérete miatt. Ez alapján kezdtük el a munkát három kutatóárokkal. A komoly eróziós folyamatoknak és a szántásnak köszönhetően régészeti objektumokat nem találtunk. Ezt követően a teljes lelőhely különböző pontjain – 21 helyen – gépi erővel szondáztunk, de az

átlagban 2×3 m méretű szondák tanúfalai is hasonló eredménytelenséget mutattak.

A salakok mellett – három vasszőget, két vastöredéket, egy vaskés részét, egy riolit fenőkövet és néhány szórvány állatsontdarabot leszámítva – a leletanyag főleg a szántásnak és az erózióknak köszönhetően kizárólag apróra tört kerámia volt. Ezek nagy része a késő bronzkori urnasíros kultúrába tartozik (síkozott edényperemek, durva kidolgozású edénytöredékek), előkerült néhány kora vaskori cserép (turbántekercses töredékek), egy-két népvándorlás kori oldaltöredék és igen kevés Árpád-kori jellegtelen fehér színű oldaltöredék. A lelőhelyen nem találtunk vasércdarabokat, fúvókatöredékeket, nem észleltünk nagyobb faszenes foltokat, viszont a salakok sima felületűek, kerekdedes formájúak, sok esetben alul konvexek, felül konkávok és legtöbbször valamennyire lapos. Mindezek a tulajdonságok a kovácsműhelyben létrejött salakok jellegzetességei. Két lyukacsos, szilikátos salaktöredék elképzeléseink szerint talán a közeli Pusztatemplom (MRT 23/12) üveghutájából kerülhetett ide. A lelőhely nagy része feltehetőleg elpusztult, nem találtunk intenzív Árpád-kori települési nyomokat.

Konzulens: Benkő Elek. Munkatársak: Ottományi Katalin régész, Mali Antal restaurátor, Kalácska Róbert egyetemi hallgató, Pongrácz Zsuzsa rajzoló és Túri Miklós.

REPISZKY TAMÁS

219. Pornóapáti, Ómajor
(Vas megye) Rő, N, Á, Kö

Nagyon nehéz körülmények között végeztük kutatásunkat, közvetlenül az épületek közelében ásatást nem is folytathattunk. Viszont a 3,5 ha-nyi terület rendkívül sok régészeti objektumra utalt.

Megtaláltuk a középkori kolostor alapfalát (M40. mező), a kolostor kútját a kútház negatív alapfalával (Q36–37.). A kolostor negatív falai az LY36–42. szelvényekben mutatkoztak. A török idők alatt várrá átépített kolostor várárka, a várudvar az Ö45–47. szelvényekben került elő. A várárok farkasverme az Ö55. szelvényben mutatkozott. A középkori vár fala az Ö55–56. és Ó55. szelvényben. A várudvar szilárd járósíntje az Ö45–47., az épületek pusztulási rétege az Ö48–61. szelvényben volt, csakúgy, mint a vizesárok, melyet a Pinka vizével töltöttek meg. Az Ö61-ben Árpád-kori szemétködör utal Árpád-kori épület közelségére. A középkori temető az Ó37 szelvényre esett. 10 m²-en 26 váz vált ismertté, vélhetőleg jóval nagyobb számú temetkezésre kell gondolnunk. A temető kiterjedése egy ponton ismertté vált, M40-ig terjedt. A Í40–42-ben a LY36–42-ig már szintén nem voltak sírok. A K42-ben lévő földbe mélyített házban(?) népvándorlás kori cserepek mutatkoztak. A vázak már 15 cm-es mélységben jelentkeztek. A 18–19. századi épületek már a mai járósínten állnak. Így mélyen a középkori szint alatt van a mai járósínt. A talaj

elhordása összefügghetett az erődítési munkával is, s folyhatott a termőtalaj elhordása is. A falak kiszedése a legutóbbi időkig zajlott. Foltszerűen, azaz nehezen, illetve jól beazonosíthatóan maradtak meg, ami arra utal, hogy humusz eltávolításával az egész felületet aprólékosan kell feltárni. A N30–27., K27–29. szelvényekben 60 cm-es mélységben a humusz ismétlődött, ami a közelmúltban lezajlott teljes markolós talajforgatásra utal. A felszínen római zöld márványmozaikok, fehér márványtöredék, római cserép utalt arra, hogy római villa is állhatott ezen a területen.

Az egész major területén lévő épületek, de különösen a 18. század végén épült templom falának megfigyelése őrizheti a középkori templom köveit, mivel az új, barokk templomot a kolostor templom elbontásakor építették meg. Felújításkori megfigyelése feltétlenül indokolt.

HAJMÁSI ERIKA

220. Püspökhatvan, Sinkár feletti földek

(Pest megye) B, Kú

Az MRT aszódi és gödöllői járásra vonatkozó, sajtó alatt lévő kötete szerint a 20/9. lelőhellyel azonosítható területen, vagyis a község ÉNy-i szélétől kb. 200 m-re északra, a Sinkár patakka párhuzamosan futó dűlőút Ny-i oldalán, az ártérből kiemelkedő domb lejtőjén halastónak való medencét ástak. A géppel kiásott négyzet alakú gödör méretei kb. 60×60 m, mélysége 80–100 cm az eredeti felszíntől. A gépi ásás során késő bronzkori kerámia, egy melléklet nélküli csontváz és egy újkori föld alatti vízvezető csatorna került elő. A gépi munkával éppen az objektumok jelentkezési szintjéig jutottak el, a halastó vízzel feltöltése előtt leletmentést láttam szükségesnek, melyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága finanszírozott.

Az ásatás 2001. március 13. és április 3. között folyt. Miután az objektumok egy része már a felszín megtisztítása (nyesése) után világosan kirajzolódott, a másik részéhez pedig csak kisebb földmennyiséget kellett eltávolítani, a munkát kizárólag kézi erővel végeztük. A lelőhely egy nádas, vizenyős domboldalon helyezkedik el. Az objektumok teljes feltárását sok esetben a jelentkezési szinttől 80–100 cm mélyen feltörő talajvíz nehezítette vagy tette lehetetlenné.

Mivel lakóépületre utaló nyomot nem találtunk, s figyelembe véve, hogy a terület a Sinkár-patak vizes, mocsaras árterébe esik, feltételezhető, hogy a település központja feljebb, a dombtetőn lehetett.

A háromhetes leletmentés során 58 késő bronzkori, nagy részben a Kyjatice kultúrához tartozó telepobjektumot sikerült feltárnunk. Ezek nagy része tároló- illetve hulladékverem, kis részben cölöplyuk, továbbá számos árok. A gödrökben több alkalommal találtunk ép edényeket, agyagnehezékeket és számos bronztárgyat (tű, fibula, spiráltekercs, ruhadísz stb.). A telep kétrétegűnek tűnik. A korábbi rétegéhez főként amorf, értel-

mezhetetlen alakú és rendeltetésű árkok és gödrök tartoznak. Ezek rendszerint szürke, iszapos betöltésűek. Erre a szintre rakódott rá egy fekete, átégett vörös agyagszemcsés réteg, amelybe a későbbi periódus objektumait ásták bele. Mindkét periódus objektumainak többségében nagy mennyiségű követ (főként helyi: püspökhatvani andezit, illetve csővári homokkő és mészkő) találtunk, amelyek rendeltetése nem világos.

Nem világos az sem, hogy milyen kronológiai helyet foglal el a lelőhelyen a telepobjektumok között és fölött talált 5 ugyancsak bronzkori, de közelebből egyelőre (a restaurálás előtt) nem meghatározott sír (3 ÉNy-DK tájolású csontváz, 1 kőpakolásos hamvasztásos, 1 szórt hamvas). Ennek eldöntése a folyamatban lévő restaurálás és dokumentáció teljes elkészítése és értelmezése után válik lehetővé.

A halastó gödrének DNy-i sarkában előkerült földalatti csatornáról a következő volt megállapítható. Kb. 120–150 cm széles, földbeásott árokról van szó, amelynek a falait faragott homokkövekkel, illetve kisebb téglákkal bélelték ki. A homokkőlapok a csatorna mindkét oldalán lefektetett, irányával párhuzamos, mintegy 20 cm széles fagerendákra támaszkodnak. A homokkő falon téglákból rakott, szépen megépített boltív látható. A téglák nagysága 31×15×5,5 cm, bélyeget nem láttam egyiken sem. A csatornából folyamatosan csordogál a feltűnően tiszta forrás(?) víz, s valószínűleg további víz bevezetését szolgálják az oldalfalakon látható, a homokkőbe vágott ovális nyílások. A föld alatti csatorna az előkerülés helyén K-Ny-i irányban halad, majd innen 8–10 m-re Ny-ra iránya megtörik és ÉK felé fut tovább felfelé. A csatorna funkciójáról, koráról a faluban a legrégibb családok sem tudnak, de több legenda is fűződik az alagúthoz, amely a közeli csővári várba vezet.⁵ A csatornára már többször is rábukkantak (adatokkal igazolhatóan az 1930-as években). A helybeliek szerint hóolvadáskor a csatorna feletti hó hamarabb elolvad, ezért a megfelelő időben végzett légi felderítés további információt szolgáltatna a csatorna irányáról és funkciójáról. A téglák alapján a középkornál későbbinek tűnik, az alapján pedig, hogy már az 1930-as években, sőt emberemlékezet óta sem tudtak, s tudnak valódi funkciójáról, a 19. század közepe előtt építhették ki.

Dr. Asztalos István helytörténésszel, dr. Patay Pál régésszel és dr. Balázs György molinológus néprajzkutatóval történt konzultációim során a következő véleményt alakítottuk ki. Logikai érvek alapján a műtárgy legvalószínűbb kora a 18. század. Feltehetőleg vízgyűjtő- és elvezető szerepet játszott azokban a periódusokban, amikor a falu vízimalmát hajtó patakok (Sinkár, Mocsolya) kiszáradtak. Ez nyaranta rendszeresen előfordul.

KULCSÁR VALÉRIA

5 LAMI ISTVÁN: Fejezetek Püspökhatvan múltjából. Püspökhatvan 1997, 97.